

*Tapio Roiko-Jokela & Heikki Roiko-Jokela
& Esa Mangeloja*

Raittiutta, konservatiivisuutta, ohjausta

**Urheilun ja alkoholinkäytön välinen suhde
suomalaisen lehdistön kirjoituksissa
1920-luvun taitteesta 1980-luvun loppuun
(vertaisarvioitu/peer-reviewed)**

Alkoholinnauttimisen pahe on kieltolainkaatamisen jälkeen periaatteessa sallittu kaikille. Poikkeuksen tekevät eräät ammatti- ja harrastusryhmät, kuten sielunpaimenet ja urheilijat, joiden epäraittiutta pidetään niiden tehtävän vastaisena. — Ei ole kysymys vain siitä, että urheilusuoritukset, tulosten taso, kärsii, kun jalka ei ota päälleen yhtä tukevasti kuin raittiilla. Kysymys on myös siitä, että juopuneet kilpaveikot ovat huonoa mainosta urheilulle. (Suomen Kuvalehti 2.9.1961.)

Johdanto

Alkoholinkäytöllä on pitkät ja moninaiset perinteet osana suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria. Se on ollut myös esivallan ongelmien lähde. Alkoholinkäyttö on ollut hyvinkin kontekstisidonnaisista – tietyissä tilanteissa se on ollut sallittua ja toisissa kontekstissa se on tuomittu ankarasti. Alkoholista ei kuitenkaan voida erottaa suomalaisesta kulttuurista, ei edes puhuttaessa kilpailemisesta tai kilvoittelusta.¹

Kilvoittelusta on verrattain lyhyt matka urheiluun, eikä urheilun ja alkoholin välistä suhdetta voida kiistää. Ne kytkeytyvät toisiinsa. Liikuntatieteellisen Seuran tutkimus- ja julkaisupäällikkö Teijo Pyykkösen ja dosentti Erkki Vasaran² mukaan Lauri ”Tahko” Pihkala, jota pidetään yhtenä suomalaisen liikuntakulttuurin ja urheilun merkittävimmistä vaikuttajista³, lausui asiasta vuonna 1914 seuraavasti:

En ole koskaan nähnyt suomalaisen urheilijan sortuvan maahan kilpailuponnistuksesta uupuneena. Sitä vastoin on kyllä joskus nähty urheilijoita, jotka kilpailujen päättäjaisissa ovat päihittyneinä löytäneet tiensä pöydän alle.⁴

Suomessa urheilijoiden alkoholinkäyttöön suhtauduttiin kriittisesti 1900-luvun alussa. Pyykkönen ja Vasara ovat esittäneet taulukoituna urheilun aatteita 1900-luvulla. Yksi aatteista on raittius. Se on saanut vahvimman kannatuksensa vuosina 1900–1950, jolloin raittiusliikkeellä oli vahva asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Vaikka raittiusaatteen merkitys urheilussa väheni 1900-luvun jälkipuoliskolla noudattaen yleistä yhteiskunnallista kehitystä, raittius esiintyi edelleen tyypillisenä urheilun aatteena 1950- ja 1960-luvuilla. Se menetti urheilumaailmassa merkitystään 1970- ja 1980-lukujen aikana kadoten urheilun aatteiden joukosta 1990-luvulla.⁵

Raittiusaatteen kehitys yhteiskunnassa ja urheilumaailmassa on tiedossa. Kuten myös lehdistön vaikutusmahdollisuudet yhteiskunnassa. Se luo ja muokkaa diskursseja, käsityksiä sosiaalisesta todellisuudesta. Siksi lehdistöllä on mahdollisuus muokata, säilyttää,

vahvistaa tai kumota olemassa olevia käsityksiä. Näin se voi tehdä myös urheilumaailmaa koskevien diskurssien tapauksessa⁶.

Lehdistön kirjoittelu ei tapahdu erossa sitä ympäröivästä yhteiskunnasta. Yhtäältä yhteiskunnan kehitys vaikuttaa lehdistöön ja toisaalta lehdistöllä on valta vaikuttaa yhteiskunnassa koettuun sosiaaliseen todellisuuteen. Tältä pohjalta on kiinnostavaa muotoilla asetelma, jossa esiintyvät alkoholinkäyttö urheilussa, yhteiskunnan arvomaailman kehitys sekä lehdistö, ja kysyä, miten nämä ovat suhteutuneet toisiinsa ja miksi näin on ollut?

Esitettyä kysymystä lähestytään seuraavasta näkökulmasta:

Miten lehdistön kirjoituksissa asennoiduttiin alkoholinkäyttöön urheilussa ja kuinka lehdistökirjoittelu suhteutui yleiseen yhteiskunnalliseen raittiuskehitykseen?

Kysymyksiin vastaamiseksi lehdistökirjoituksista muodostetaan empiirisen analyysin perusteella kokonaiskuva eli selvitetään, miten lehdet yleisesti ottaen kirjoittivat, ja peilataan sitä tiedossa olevaan yhteiskunnalliseen kehitykseen. Artikkelin menetelmä on laadullinen ja se rakentuu seuraavien vaiheiden ympärille:

1. Aineiston empiirinen analyysi, jossa selvitetään

Mitä lehti kirjoitti?

Miten asiasta kirjoitettiin?

Miksi asiasta kirjoitettiin?

Mitä kirjoitus tarkoitti ajallisessa kontekstissaan?

2. Vaiheessa yksi saatujen tulosten vertaaminen eri lehtien välillä ja kokonaisdiskurssin muodostaminen sekä sen auki kirjoittaminen.

3. Kokonaisdiskurssin peilaaminen yhteiskunnalliseen kontekstiinsa.

Eri lehtien diskurssien eroavaisuuksia artikkelissa ei nosteta esiin. Syy tähän löytyy lähdeaineistosta. Artikkelin alkuperäisaineiston muodostavat Kansalliskirjaston digitoidut sanoma- ja aikakauslehdet⁷. Koska digitoinnin kattavuus on rajallinen ja joitakin lehtiä ei ole luovutettu Kansalliskirjastolle, kyseessä on otanta suo-

malaisista lehdistä. Se on riittävän kattava, jotta lehdistön kirjoittelusta voidaan muodostaa yleiskuva. Lehtien digitoinnin kattavuus 1900-luvun eri vuosikymmeniltä ei kuitenkaan mahdollista mielekästä vertailua esimerkiksi puoluesidonnaisuudeltaan erilaisten lehtien kesken.

Tutkimuksen aikajänne on rajattu Suomen itsenäisyyden ajan alusta vuoteen 1989. Pääteipiste perustuu yhtäältä kulttuurillisen toimintaympäristön pirstoutumiseen 1990-luvulta alkaen. Suomi integroitui voimistuvissa määrin globaaliin viitekehykseen, mikä muutti yhteiskunnan arvomaailmaa. Ei voida puhua enää pelkästään suomalaisesta yhteiskunnallisesta viitekehyksestä, johon sijoittaa lehdistökirjoittelu tai alkoholin ja urheilun välinen suhde, vaan globalisoituminen on johtanut eräänlaisen suomalaisten ja globaalien arvojen hybridimuodon kautta nykyiseen yhteiskunnalliseen arvomaailmaan. Viitekehyksen muuttuminen 1990-luvulla laajentaa tutkimuksen kontekstuaalista ulottuvuutta merkittävästi, ja on itsenäisen tutkimuksen arvoinen murros. Toisaalta 1990-luvulta alkoi suomalaisen mediakentän huomattava laajentuminen. Siksi lehdistöön keskittyminen ei mahdollista edustavaa otantaa julkisensanan näkemyksestä alkoholin ja urheilun välisestä suhteesta enää 1990-luvulta eteenpäin.

Pyhäkolminaisuus: Raittius, reippaus, ryhdikkyys

Urheilijan, samoin kuin meidän kenenkään, elämä ei ole vain itseä varten. Tämä maa ja sen kansa odottavat jokaiselta jäseneltään jotain. (Raittiusyhdistys Säde, 1934)⁸

Urheilijoiden osalta tämä odotus oli raittius, mutta myös paljon muuta. Suomessa oli vuosina 1919–1932 voimassa kieltolaki, mutta se ei määrittänyt yksin urheiluun ja urheilijoihin kohdistettua raittiusodotusta. Urheilun ja raittiuden suhde ei ole Suomen itsenäisyyden ajan alussa määritettävissä yksinkertaisesti lain avulla.

Kyse oli laajemmasta aatteellisesta kokonaisuudesta sisällissodan jälkeisessä Suomessa, minkä perusteella urheilijoilta odotettiin tietynlaista käytöstä: isänmaallisuutta, sankaruutta ja mallikansalaisuutta ylipäättään. Odotus raittiudesta oli sisäänrakennettu urheilun julkisuuskuvaan.⁹

Haettaessa Kansalliskirjaston digitoidusta lehtiaineistosta kirjoituksia urheilijoiden alkoholinkäytöstä ei löydetä merkittävää määrää kirjoituksia 1900-luvun alkupuoliskolta. Kirjoituksille olisi voinut olla aiheita, mutta niihin ei tartuttu. Miksi lehdistö sitten toimi näin?

Arvioitaessa lehdistön toimintaa 1900-luvun alussa on ymmärrettävä, ettei raittiusaate tullut urheiluun suoranaisesti sen sisältä. Se liitettiin ulkoapäin osaksi diskurssia urheilun luonteesta. Pyykkösen ja Vasaran mukaan urheiluhallinnon ja -järjestöjen virallisissa asiakirjoissa raittiusvaadetta ei esitetty suoraan; siihen viittaavista ajatuksista voidaan lukea rivien välistä. Urheilun raittiusihanne perustui siihen, että urheilu oli erottamaton osa yhteiskuntaa, jonka arvomaailma heijastui urheiluun. Tämän seurauksena esimerkiksi raittiusliikkeellä ja lehdistöllä oli mahdollisuus asettaa urheilulle arvoja – vaikuttaa diskurssiin siitä, mitä urheilu oli ja mitä se ei ollut.¹⁰

Virallinen narratiivi oli, että ”Urheilija on isänmaanpuolustaja, rotunsa ylivertainen muotovalio[...] – reippaana ja raittiina.”¹¹ Suomalainen lehdistö ei tästä diskurssista poikennut ja urheilijoiden alkoholinkäytöstä muodostui tabu. Lehdistön kirjoitukset edustivat yleistä raittiusdiskurssia, johon urheilijoiden alkoholinkäytön julkituominen ei sopinut. Tärkeää ei ollut kertoa urheilijoiden alkoholinkäytöstä, vaan tukea käsitystä urheilijoiden ja urheilun raittiudesta.¹²

• Public Domain; Credit: Nicetry. File:NoAlcoholics.gif; 9.8.2006. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:NoAlcoholics.gif>, viitattu 25.5.2021.

Suomalaisen lehdistön suhtautuminen alkoholinkäyttöön urheilussa oli kielteinen 1900-luvun alkupuoliskolla.

Yhteiskunnan, urheilumaailman ja lehdistön ihanteet eivät murru alkoholin edessä

”Urheilujärjestömme tärkein tehtävä: uudelle polvelle vanhat ihanteet” (Suomen Urheilulehti vuonna 1948)¹³

Suomen Urheilulehden julistus kuvasi hyvin suomalaisen urheilumaailman tilaa 1950-luvun taitteen tietämillä. Raittiusliikkeen asema suomalaisessa yhteiskunnassa oli vahvimmillaan 1900-luvun alussa, mutta se säilytti asemansa alkoholipoliittisena vaikuttajana vielä 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa. Käytännössä raittiusaate menetti merkitystään, mutta sitä edistänyt liike pystyi vielä vaikuttamaan yhteiskunnallisiin asenteisiin. Myös urheilumaailmassa asenteet muuttuivat hitaasti ja 1950-luvun ajattelutapoja voi kuvata toteamuksella uusi aika, vanhat keinot. Arvot ja asenteet väistyivät hitaasti.¹⁴

Jos yhteiskunnan ja urheilumaailman asenteet muuttuivat hitaasti, ei lehdistö muodostanut poikkeusta. Yleisen yhteiskunnallisen alkoholiasennoitumisen asteittainen vapautuminen heijastui lehdistöön siten, että urheilusta ja alkoholista alettiin kirjoittaa hienoa aktiivisemmin kuin 1900-luvun alkupuoliskolla. Tarkasteltaessa lehdistön kirjoituksia voidaan 1950-luvun diskurssin kuitenkin havaita olleen yksipuoleinen ja yli poliittisten jakolinjojen hyväksytty: Raittiusaate oli vahvasti mukana kirjoituksissa ja urheilijoiden alkoholinkäyttöön suhtauduttiin kielteisesti läpi 1950-luvun.¹⁵

Lehdistön kirjoituksissa alkoholikäyttö urheilussa edusti kaikenlaisia epäterveitä ilmiöitä, joilla tarkoitettiin alkoholin lisäksi muun muassa ”kokainia, eetteriä, morfiinia, pervetiiniä”¹⁶; se oli yksiselitteisesti hylättävä osana urheilua¹⁷ ja suuret alkoholimäärät todettiin vahingollisiksi urheilusuorituksille¹⁸. Lehdistön argumentteja voitaisiin luetella huomattava määrä, mutta jo muutama esimerkki kertoo lehdistökirjoittelun ytimen. Alkoholinkäyttö ei kuulunut urheiluun.

Lehdistön asennoituminen alkoholinkäyttöön urheilussa heijasteli yhteiskunnan asenteita urheilun ja alkoholin välisestä suhteesta. Asenneilmapiirissä tapahtui asteittainen muutos. Aihetta ei enää nähty tabuna ja siitä saatettiin puhua. Alkoholinkäyttöä urheilussa ei sen sijaan hyväksytty, eikä raittiusihanne kadonnut urheiluun yhdistettyjen arvojen joukosta 1950-luvun aikana.¹⁹

Nouseva liberalismi vai tutut ihanteet?

Odotelusti käyttivät raittiusliikkeen kannattajat tässä toisesakin käsittelyssä eniten puheenvuoroja – mutta itse keskioluen vapauttamisen kannalla oli eduskunnan selvä enemmistö. (Uusi Suomi 22.5.1968.)

Yhteiskunnan liberalisoituminen ulottui 1960-luvulta alkaen alkoholipoliitiikkaan, jota alettiin löysätä. Yhteiskunnalliset asenteet alkoholia kohtaan olivat murrostilassa, mutta yhteiskunnallinen muutos ei tapahtunut hetkessä ja eri toimijat omaksuivat uudet ar-

vot ja asenteet eri tahtiin. Urheilun ja raittiuden suhdetta onkin kuvattu 1960–1980-luvuilla häilyväksi ja jäsentymättömäksi.²⁰

Häilyvyydestä ja jäsentymättömyydestä huolimatta peruslinja oli, että 1960-luvun puolivälistä alkaen urheilu alkoi kytkeytyä osaksi liberalisoituvaa yhteiskuntaa ja otti etäisyyttä raittiusliikkeen, jonka arvioitiin ”jatkavan ikiaikaisella rajoittavalla ja moralisoivalla linjalla”. Alkoholijuomien kulutus säilyi nykymittapuun mukaan Suomessa varsin maltillisena aina 1960-luvun loppuun asti. Vuonna 1969 keskioluen maitokauppoihin tuonut lainsäädäntö nosti hetkessä suomalaisten alkoholin kulutuksen moninkertaiseksi. Ennen kaupan vapauttamista alkoholin kulutus oli ollut alle 3 litraa per asukas (100 % alkoholina 15 vuotta täyttänyttä asukasta kohti), mutta nousi vuonna 1969 selvästi yli 6 litran tason. Vertailun vuoksi todettakoon, että vuonna 2020 alkoholijuomien kokonaiskulutus oli Suomessa jo 9,2 litraa asukasta kohden.²¹

Lehdistössä yhteiskunnan alkoholipoliittiset asennemuutokset eivät vielä näkyneet 1960-luvun alussa, kun kirjoitusten aiheena oli urheilun ja alkoholin välinen suhde. Asennoitumista kuvaa osuvasti *Suomen Kuvalehden* pääkirjoitus vuodelta 1961: ”Alkoholinnauttimisen pahe on kieltolainkaatamisen jälkeen periaatteessa sallittu kaikille. Poikkeuksen tekevät eräät ammatti- ja harrastusryhmät, kuten sielunpaimenet ja urheilijat, joiden epäraittiutta pidetään niiden tehtävän vastaisena.”²² Alkoholinkäyttö oli periaatteessa sallittua myös urheilijoille, mutta...

Lehdistön kirjoituksissa liberalisoituvan yhteiskunnan asenteita ei täysin allekirjoitettu. Sen sijaan siinä asetuttiin raittiusliikkeen linjoille: kirjoittelussa ei tapahtunut 1960-luvun alussa merkittäviä muutoksia edelliseen vuosikymmeneen nähden. Hienoinen muutos oli, että pelkän urheilun ja alkoholin yhteensopimattomuuden korostamisen sijaan konkreettisia urheilumaailman alkoholin käyttötapauksia alkoi esiintyä lehtien sivuilla: ”Aluksi tuore tosikertomus Münchenin lentokentältä: Suomalainen matkustajakone on paluumatkalla Italiasta laskeutunut Müncheniin ottamaan mukaansa suomalaisen palloilujoukkueen. – Kuluu tunti ja toinen, kolmattakin. Kun on menetetty kaikki toivo, lentokentän halliin

ryntää parikymmentä suomalaista urheilijaa, ne kaivatut, useimmat juovuksissa ja kaikki räyhäten.” Ne kuitenkin tuomittiin – ”tulosten taso kärsii, kun jalka ei ota päälleen yhtä tukevasti kuin raittiilla – juopuneet kilpaveikot ovat huonoa mainosta urheilulle” ja niihin puuttumisen tarvetta oli ”aihetta teroittaa urheiluseurojen esimiesasemissa oleville”.²³ Muutoinkin lehdistön urheilijoiden alkoholinkäyttöön kytkeytyvä diskurssi säilytti tuomitsevan sävynsä vuosikymmenen alussa, eikä se kadonnut täysin vielä vuosikymmenen jälkipuoliskollakaan.²⁴

Yhteiskunnan liberalisoituminen ja sen vaikutus urheilun ja alkoholin väliseen suhteeseen näkyi lehdistön palstoilla 1960-luvun puolivälin jälkeen. Lehdille lähetetyissä lukijoiden kirjoituksissa alkoholinkäyttöä ja urheilua ei pidetty toisiaan poissulkevia, kunhan ensin mainittu tapahtuisi kohtuudella.²⁵ Kohtuullisesta urheilijoiden alkoholinkäytöstä ei olisi haittaa kenellekään, koska ”urheilija on ihminen siinä, missä joku muukin. Hänkin haluaa laulaa, tanssia ja ottaa jopa alkoholia.” Vain raittiusväki ajattelisi toisin. Urheilijat olivat ihmisiä siinä missä muutkin, eikä heiltä voinut odottaa urheilun takia muista poikkeavaa toimintaa.²⁶

Lehdistön omien kirjoitusten sävy alkoholinkäytöstä urheilumaailmassa ei kuitenkaan muuttunut 1960-luvun jälkipuoliskolla²⁷ ja tuomitsevat kirjoitukset – niin lehtien toimituksen kuin lukijoiden kynistä lähtöisin olevat – saivat jatkoa 1970-luvulla²⁸. Urheilijoiden alkoholinkäyttö tuomittiin ja rinnastettiin doping-aineisiin²⁹; päihtyneitä katsojia ei toivottu kilpailupaikoille³⁰; ja hiihtäjien ja heidän valmentajiensa alkoholinkäyttöön Falunin vuoden 1974 MM-kilpailuiden aikana suhtauduttiin karsaasti. Jo otsikointi muotoiltiin seuraavasti ”*Alkoholiongelmaa on [//] MM-Falunissa ryypäsivät* kilpailijat ja valmentajat [kursivoinnit eivät ole alkuperäisessä tekstissä, vaan ne on lisätty tähän tekstiin korostamaan sanavalintoja]” – alkoholia ei käytetty, vaan sitä ryypättiin ja asia esitettiin suoraan otsikossa ongelmana.³¹

Falunin MM-hiihdot paljastivat, kuinka epäselvää ja häilyvää suhtautuminen alkoholinkäyttöön urheilussa oli. Aluksi Hiihto-

liitto ei uutisoinnin mukaan halunnut myöntää alkoholinkäyttöä tapahtuneen, vaan kirjoitukset katsottiin ”ilkeämielisten toimittajien mielikuvituksen tuotteiksi”, mutta sen paljastuttua siltä löytyi mediaa enemmän ymmärrystä urheilijoiden alkoholinkäytölle. Se oli sallittua kohtuudella ja oikeaan aikaan. Tässä oppia voisi ottaa Neuvostoliiton jääkiekkomaajoukkueesta, joka keskittyi ensi kaksi viikkoa peleihin ja niiden jälkeen ”joka mies, joka ei lasiin sylkäisyt” oli mukana juhlimassa MM-turnauksen jälkeen. Työ ja hui tuli erottaa oikealla tavalla toisistaan.³²

Lehdistön omien kirjoitusten asenne alkoholiin urheilussa säilyi tuomitsevana, eikä seurannut yhteiskunnan yleistä liberalisoitumista. Yhteiskunnallinen kehitys ja urheilun sisäinen asenneilmapiirin muutos kuitenkin välittyivät lehdistön kirjoitteluun, kun muuttuneet asenteet tuotiin esille, eikä niitä häivytetty näkymättömiin.³³

Urheilijoiden alkoholinkäytön häivyttämiseen julkisesta keskustelusta liittyen kiinnostavan tapauksen muodostaa *Undessa Suomessa* 29. syyskuuta 1974 julkaistu kirjoitus, jossa käsiteltiin urheilijoille lähetetyn kyselyn tuloksia. Kyselyn aiheina olivat urheilijoiden ruokailutottumukset, alkoholinkäyttö, tupakointi ja niin edelleen, mikä olisi luvannut avoimempaa tiedonjakoa urheilijoiden päihteiden käytöstä. Päihteistä kertominen jäi kuitenkin kyselyn aiheen kuvaamisen tasolle. Kirjoituksessa kerrottiin urheilijoiden ravintotottumuksista ja niiden terveysvaikutuksista. Alkoholista ja muista päihteistä sen sijaan ei kirjoitettu.³⁴ Sitä, kuka päihteistä vaikenä, on vaikea sanoa. Urheilijat saattoivat jättää vastaamatta kysymyksiin tai kirjoittaja päättää olla kertomatta aiheesta. Joka tapauksessa on selvää, että päihteistä vaiettiin.

Marraskuussa 1979 *Uusi Suomi* otsikoi tekstinsä ”Painivalmentajan tunnustus: ’Olin 10 vuotta viinan orjana’”. Kyseessä oli olympiatason painijan Leo Honkalan avautuminen siitä, kuinka alkoholi näytteli huomattavaa roolia hänen urallaan. Hän eli kaksoiselämää. Urheilutapahtumissa ja virallisissa tilaisuuksissa hän oli selvinpäin, mutta muutoin hän kulutti huomattavia määriä alkoholia. *Uudelle Suomelle* Honkalan avautuminen tarjosi mahdollisuuden muistuttaa alkoholin vaaroista, mikä alaotsikoinnissa myös tehtiin, eikä edes rivien välissä

vaan suoraan toteavalla otsikolla ”viina on vaarallista”.³⁵

Honkalan ulostulo lehdistöhaastattelun kautta edusti muutosta urheilumaailman alkoholiasennoitumisessa. Liberalisoituminen eteni ja urheilija saattoi puhua avoimesti alkoholinkäytöstään ja toivoa avointa keskustelua: ”Alkoholisti ajattelee aina vain itseään ja sitä, mistä saa pullon. Kaikista näistä asioista on pystyttävä puhumaan kaikkialla.” Tapausta voi myös pitää arvokkaana osana urheilun ja päihteiden välisestä suhteesta käytyä keskustelua. Yhteiskunnan liberalisoituessa, mutta asenteiden ollessa muutostilassa, ratkaisu avautua aiemmin tuomituista ja edelleen ainakin joidenkin piirien tuomitsemista asioista, ei ole helppo ratkaisu. Tällaiset teot kuitenkin murtavat myyttejä ja edistävät yhteiskunnallista keskustelua, asenteiden muuttumista ja toimintojen kehittymistä.³⁶

Urheilumaailma integroitui 1960–1970-lukujen aikana alkoholi-politiikaltaan tiiviisti osaksi yhteiskuntaa. Urheilijoiden alkoholin käyttöön alettiin urheilupiireissä suhtautua samoin kuin alkoholiin asennoiduttiin muussa yhteiskunnassa. Ajatuksena oli, että alkoholia sai käyttää, kunhan pysyi kohtuudessa. Urheilun integroimisesta yhteiskuntaan seurasi, että 1980-luvulla oltiin tilanteessa, jossa yhteiskunnan ilmiöt niin hyvässä kuin pahassa heijastuivat myös urheiluun.³⁷

Läpi 1980-luvun lehdissä esiintyi kirjoituksia, joissa urheilun sekä alkoholin yhteenkuuluvuus kiellettiin. Palstoille tuotiin muun muassa Raittiuden Ystävien Urheiluliiton kielteiset näkemykset ja kirjoitettiin, että ”jo pieni määrä alkoholia (pari kaljapulloa) häiritsee kilpaurheilua ja kuntoilua. Maitohappo ei pysty poistumaan elimistöstämme ja lihakset väsyvät.”³⁸ Toki muitakin kirjoituksia esiintyi. Niissä urheilijoista saatettiin todeta, että ”Väite, että huippu-urheilijat olisivat erityisen raittiita ei pidä paikkaansa. Myytti siitä, että urheilijat olisivat erityisen hanakoita ryypiskelemään ei sekään pidä paikkaansa.” Urheilijat olivat tavallisia alkoholinkäyttäjiä, mutta ei alkoholin vaaroista unohdettu varoitella tuomalla esiin krapulan aiheuttavan yhdessä liikunnan kanssa huomattavia terveydellisiä vaaroja³⁹, ja esittämällä huolestuneeseen sävyyn nuorten urheilijoiden alkoholinkäytön lisääntyneen⁴⁰.

	Yhteiskunnan arvomaailma	Urheilumaailman arvot	Lehdistön kirjoituspolitiikka
1920-luvun taitteesta 1940-luvun loppuun	- Raittiusajattelun kulta-aikaa - Vallitsevana ajatusmallina oli, etteivät urheilu ja alkoholi sovi yhteen	- Seurasivat yhteiskunnan yleistä arvomaailmaa	- Kirjoitukset heijastivat yleistä yhteiskunnallista arvomaailmaa ja sen raittiusihanne liitettiin urheiluun - Kirjoittaminen alkoholin käyttötapauksista urheilussa oli tabu
1950-luku	- Raittiusaatteen merkitys alkoi vähetä - Raittiusliikkeellä oli edelleen vahva yhteiskunnallinen asema	- Seurasivat yhteiskunnan arvomaailman kehitystä - Sotien jälkeisten urheilijasukupolvien haluttiin omaksuvan sotia edeltänyt arvomaailma	- Kirjoituksissa tuomittiin alkoholinkäyttö urheilussa - Alkoholinkäyttötapaukset urheilussa eivät olleet enää ehdoton tabu, vaan niistä saatettiin kirjoittaa
1960-luku	- Yhteiskunnan arvomaailma oli murrostilassa - Liberalisoituminen ulottui myös alkoholipolitiikkaan - Asennoituminen alkoholinkäyttöön urheilussa oli jäsentymätöntä ja murrostilassa	- Urheilumaailman arvot alkoivat heijastaa yhteiskunnan liberalisoituvaa arvomaailmaa - Asenteet alkoholin käyttöä kohtaan alkoivat liberalisoitua	- Kirjoituksissa asetettiin raittiusliikkeen näkemysten linjoille - Alkoholinkäyttö urheilussa tuomittiin - Lukijoiden lähettämissä kirjoituksissa näkyi yhteiskunnan liberalisointimista heijastavat asenteet
1970-luku	- Alkoholipolitiikan liberalisoituminen jatkui	- Urheilumaailman arvot seurasivat yhteiskunnan arvomaailman kehitystä	- Kirjoituksissa alkoholin käyttö urheilussa tuomittiin edelleen - Yhteiskunnan muuttunut arvomaailmaa ei häivyttetty kirjoituksista, vaan lehdistön oman asennoitumisen kanssa vastakkainen ajattelutapa tuotiin näkyviin
1980-luku	- Liberalisoituminen oli edennyt pitkälle	- Urheilumaailma oli integroitunut arvoiltaan osaksi yhteiskuntaa	- Kirjoituksissa alkoholinkäyttöön urheilussa suhtauduttiin edelleen kielteisesti ja sen vaaroista varoiteltiin - Kirjoituksissa pyrittiin tuomaan esille yhteiskunnan ja urheilumaailman kielteistä asennoitumista urheiluun kytkeytyvää alkoholinkäyttöä kohtaan

Kirjoituksillaan lehdistö pyrki myös ylläpitämään kuvaa yhteiskunnan ja urheilumaailman kriittisestä suhtautumisesta alkoholinkäyttöön tuomalla palstoilleen alkoholiin kielteisesti suhtautuvia näkemyksiä yhteiskunnasta ja urheilumaailmasta. Esimerkiksi tammikuussa 1986 *Etelä-Suomen Sanomien* otsikoihin nostettiin Puolustusvoimain Urheilukoulun johtajan majuri Juhani Nuoralan näkemys ”Raha ja alkoholi eivät sovi suomalaiseen urheiluun” sekä Suomen Urheiluliiton päävalmentajan Juha Väätäisen mielipide alkoholin poistamisesta SUL:n tilaisuuksista.⁴¹

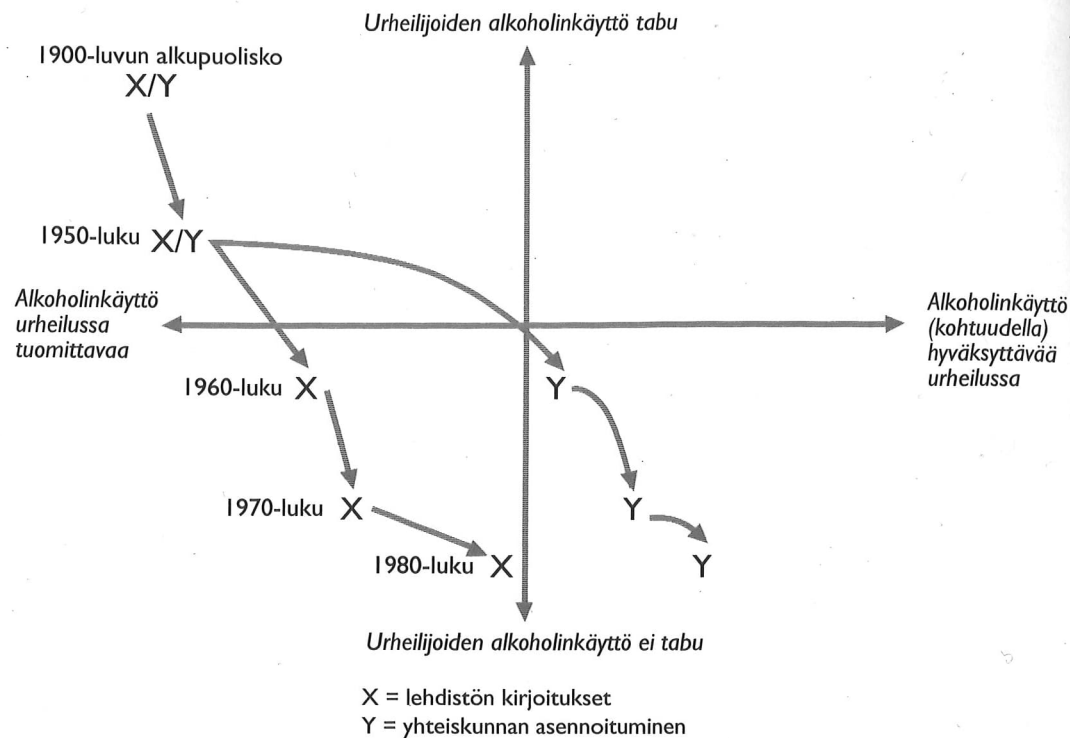
Lehdistökirjoitukset eivät kuitenkaan olleet enää 1980-luvulla jyrkänkielisiä, kuten 1900-luvun alkupuoliskolla tai 1950-luvulla. Niihin oli omaksuttu opastavuutta ja ohjaavuutta. Kehityskulku on pitkälti linjassa yhteiskunnallisen kontekstinsa kanssa. Raittiusliike ja monet muut yhteiskunnan toimijat tarttuivat 1970-luvulla nousseeseen suomalaisten kiinnostukseen terveyttä ja liikuntaa kohtaan ja pyrkivät opastamaan ihmisiä heidän toiminnassaan, eikä tiukkaan raittiuteen ollut enää kiinnostusta. Urheilun aatteeksikaan raittius ei sopinut enää 1990-luvulla.⁴²

Päätäntö

Suomalaisen yhteiskunnan ja urheilumaailman asennoituminen alkoholinkäyttöön urheilussa on kokenut muutoksia. Viime vuosikaudan alkupuolen tiukka raittiusajattelu sai hiljalleen väistyä 1960-luvulta alkaen. Lehdistön kirjoittelu seurasi yhteiskunnan kehitystä, mutta ei suoraviivaisesti.

Lehdistön voi havaita asennoituneen alkoholinkäyttöön urheilussa konservatiivisesti. Yhteiskunnallisten asenteiden muuttuminen heijastui lehdistöön, mutta kirjoitusten sävy seurasi muutoksia jälkijunassa. Voidaan katsoa, että yhteiskunta muokkasi lehdistön arvomaailmaa, eikä päinvastoin. Lehdistökirjoitusten ja laajemman

Asennoituminen alkoholinkäyttöön urheilussa

yhteiskunnallisen asennoitumisen eroja on havainnollistettu ylläolevassa asetelmassa.

Asetelmaa tarkasteltaessa on muistettava, että asennoituminen alkoholinkäyttöön urheilussa ei ole mitattava ominaisuus, eikä sitä voi yksinkertaisesti sijoittaa koordinaatistoon täsmällisin pistein. Tämä ei ole asetelman tavoite. Sen tarkoitus on havainnollistaa visuaalisesti, kuinka asennoituminen alkoi jakautua 1960-luvulta alkaen ja lehdistö omaksui konservatiivisemmän katsantotavan yhteiskunnan yleiskehitykseen nähden.

Vaikka lehdistö säilytti muuhun liberalisoituvaan yhteiskuntaan

nähdessä konservatiivisen katsantotavan urheilumaailmassa tapahtuvaa alkoholinkäyttöä kohtaan, voidaan lehdistön alkoholinkäyttö urheilussa -diskurssissa havaita muutoksia eri vuosikymmenten aikana (katso myös taulukko s. 182). Suomen itsenäisyyden alusta aina 1950-luvun loppuun saakka lehdistö tuki käsitystä raittiudesta urheilijasta ja asetti urheilijoille paineita noudattaa raittiuden ihannetta. Yhteiskunnan ja urheilumaailman liberalisoituessa ja asenneilmapiirin ollessa murroksessa lehdistön diskurssi asettui tukemaan vanhoja raittiusihanteita. Lehdistön kirjoitustyyli alkoi muuttua 1970- ja 1980-lukujen taitteessa ja siihen omaksuttiin tuomitsevan sävyn tilalle opastava kriittisyys.

Lähdeviitteet / Endnotes

- 1 Katso tarkemmin Viikuna, Kustaa H. J. (2015), Juomareiden valtakunta 1500–1850. Suomalainen känni ja kulttuuri. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos. Passim.
- 2 Pyykkösen ja Vasaran tittelit vuodelta 1999, jolloin he kirjoittivat Viinamäen urheilumiehet -julkaisua, johon seuraava sitaatti perustuu.
- 3 Pihkalasta katso tarkemmin esimerkiksi Suomen urheiluhistoriallisen seuran Urheiluelämän vaikuttajat -verkkojulkaisu (2017). <https://www.suhs.fi/pihkala-lauri-tahko-1888-1981/>, viitattu 5.4.2021.
- 4 Pyykkönen, Teijo & Vasara, Erkki (1999), Viinamäen urheilumiehet. Urheilu ja raittius 1900-luvulla. Impulssi XVI. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura. 8.
- 5 Pyykkönen & Vasara 1999, 7, 14.

- 6 Urheilujournalismin vaikutusmahdollisuuksista katso Virtapohja, Kalle (1998), Sankareiden salaisuudet. Jyväskylä: Atena. Passim.
- 7 <https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu>.
- 8 Pyykkönen & Vasara 1999, 12.
- 9 Pyykkönen & Vasara 1999, 29. Katso tarkemmin urheilijoiden ja urheilun eri-ooleista esimerkiksi Heikkinen, Antero & Pyykkönen, Teijo (1992), Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisuja 131. Helsinki: VAPK-kustannus. Passim; Vasara, Erkki (1997), Valkoisen Suomen urheilevat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Passim; Virtapohja 1998, passim; Roiko-Jokela, Heikki (2014), Kuuliainen sielu, terve ruumis. Urheilu ja urheilukasvatus osana isänmaan rakentamista. Teoksessa Urheilu ja sota (toim. Heikki Roiko-Jokela & Esa Sironen). Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2013–2014. Passim.
- 10 Pyykkönen & Vasara 1999, 10.
- 11 Pyykkönen & Vasara 1999, 12. Katso myös Kokkonen, Jouko (2008), Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952. Bibliotheca Historica 199. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Passim; Vasara 1997, passim.
- 12 Katso asetelma "Asennoituminen alkoholinkäyttöön urheilussa" tämän artikkelin s.184.
- 13 Pyykkönen & Vasara 1999, 34.
- 14 Pyykkönen & Vasara 1999, 7, 34–35.
- 15 Vapaa-Sana 21.5.1951, 23.11.1951, 5.9.1954, 8.11.1955; Uusi Suomi 19.11.1952, 24.9.1954, 5.1.1985, 3.2.1958; Työkansan Sanomat 20.3.1955, 3.11.1955; Suomen Sosiaalidemokraatti 18.2.1957, 15.9.1957.
- 16 Vapaa-Sana 21.5.1951.
- 17 Työkansan Sanomat 3.11.1955.
- 18 Uusi Suomi 30.10.1958.
- 19 Katso Pyykkönen & Vasara 1999, 14. Katso myös asetelma "Asennoituminen alkoholinkäyttöön urheilussa" tämän artikkelin s. 184.
- 20 Pyykkönen & Vasara 1999, 7, 36.
- 21 Pyykkönen & Vasara 1999, 14, 36.
Kaartinen, Aija (2012), Kieltolaki ei kuivattanut Suomea. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim, 127, 23, 2445–52 ja Kallinen Tauno (1997), Juomien kulutus Suomessa vuosina 1880–2000. Kansantaloudellinen aika-

kauskirja, 93, 1, 170–173.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Alkoholijuomien kulutus 2020. Tilastoraportti 7/2021, Suomen virallinen tilasto, Alkoholijuomien kulutus, THL 7.4.2021. 15-vuotta on THL:n arvo.

- 22 Suomen Kuvalehti 2.9.1961.
- 23 Suomen Kuvalehti 2.9.1961. Katso myös Suomen Kuvalehti 13.2.1960.
- 24 Kansan Uutiset 28.2.1962, 29.4.1966; Maaseudun Tulevaisuus 27.4.1963, 29.5.1965; Länsi-Savo 11.12.1966; Etelä-Suomen Sanomat 1.10.1967.
- 25 Etelä-Suomen Sanomat 27.5.1966; Uusi Suomi 28.5.1966. Kirjoitus on molemmissa lehdissä sama, mutta sen julkaiseminen kertoo kuitenkin lehtien toimituksen asennoitumisesta. Ne hyväksyivät kyseisen kirjoituksen sivuillensa.
- 26 Etelä-Suomen Sanomat 19.5.1968.
- 27 Katso Maaseudun Tulevaisuus 29.5.1965; Kansan Uutiset 29.4.1966; Länsi-Savo 11.12.1966; Etelä-Suomen Sanomat 1.10.1967.
- 28 Katso asetelma "Asennoituminen alkoholinkäyttöön urheilussa" tämän artikkelin s. 184.
- 29 Etelä-Suomen Sanomat 27.2.1972.
- 30 Etelä-Suomen Sanomat 28.4.1974.
- 31 Etelä-Suomen Sanomat 7.5.1974.
- 32 Etelä-Suomen Sanomat 7.5.1974. Kohtuutta korostavista kirjoituksista katso myös Suomen Kuvalehti 29.11.1974.
- 33 Katso Etelä-Suomen Sanomat 7.5.1974; Suomen Kuvalehti 29.11.1974.
- 34 Uusi Suomi 29.9.1974. Urheilun ja alkoholin välisestä suhteesta vaikenemisesta katso myös Etelä-Suomen Sanomat 25.11.1978.
- 35 Uusi Suomi 12.11.1979.
- 36 Urheilu uhreista katso esimerkiksi Itkonen, Hannu (1997), Urheilun uhrin. Impulssi XIV. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura. Passim. Vertaa Honkalan toimista vallitsevien sosiaalisten todellisuuksien murskaamisesta Itkonen, Hannu (1999), Kilpailukenttien kapinalliset. Impulssi XVII. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura. Sivut 15–17. Sitaatti Leo Honkalalta Uusi Suomi 12.11.1979.
- 37 Pyykkönen & Vasara 1999, 36.
- 38 Uusi Suomi 13.11.1981, 13.6.1982; Apu 14.1.1983, 6.2.1987; Etelä-Suomen Sanomat 29.1.1986, 12.1.1988, 11.5.1989; Länsi-Savo 22.9.1986, 11.5.1989.

- 39 Etelä-Suomen Sanomat 20.3.1987; Länsi-Savo 22.3.1987.
40 Länsi-Savo 15.10.1981; Etelä-Suomen Sanomat 30.10.1981.
41 Katso esimerkiksi Etelä-Suomen Sanomat 29.1.1986; Länsi-Savo 11.5.1989.
42 Pyykkönen & Vasara 1999, 14, 36. Katso myös asetelma "Asennoituminen alkoholinkäyttöön urheilussa" tämän artikkelin s. 184.

Tapio Roiko-Jokela orcid.org/0000-0003-4376-0192

Heikki Roiko-Jokela orcid.org/0000-0002-7332-233X

Esa Mangeloja orcid.org/0000-0002-6975-5458